

הסיכום ממערכי השיעור לשירת המאה ה-20

כתב וערך: המורה אלי פררה

כָּאֲשֶׁר הָיִיתָ פֹּה / זלדה

כָּאֲשֶׁר הָיִיתָ פֹּה

וּמִבְּטֶךְ הַחוּם מִגֵּן עָלַי

וּמִחֻשְׁבוֹתֵינוּ נוֹגְעוֹת

פֶּתַע

כָּנֶף אֶל כָּנֶף.

כָּאֲשֶׁר הָיִיתָ עִמָּדִי

בְּתוֹךְ הַדְּבָרִים הַחוֹלְפִים

הָיוּ הַקִּירוֹת בְּנֵי-בֵית קְשִׁישִׁים

שֶׁסָּפְרוּ מֵעֲשִׂיּוֹת עֲתִיקוֹת

בְּעָרֵב

כָּאֲשֶׁר שָׁתִּינוּ תָּה.

עֲכָשׁוּ הַקִּירוֹת אֵינָם מְחֹסָה

הֵם הִסְתַּגְּרוּ בְּשִׁתְּיָקְתָם

וְלֹא יִשְׁגִּיחוּ בְּנֶפְלִי

עֲכָשׁוּ הַקִּירוֹת סִיד נְמֻלֵּט

יְסוּד זָר

חוֹמֶר לֹא עוֹנָה פְּמֹנֶת.

שיר שהוא כולו פיוט אהבה ועדין ביטוי. תיאור מערכת יחסים בין הדוברת לדמותו של אהוב בלתי מזהה. מה שבולט בשיר הוא המבנה שלו. כלומר: כותרת השיר כבר מרמזת על פרידה עתידית בין הדוברת לאהוב; "כָּאֲשֶׁר הָיִיתָ פֹּה". בביטוי הזה אין אמנם וודאות שהאהוב נפרד או הלך משם. אולם בהמשך השיר בעיקר בסופו, בבית האחרון נבין, שאכן הייתה פרידה והיא כואבת והדוברת כאילו ממש מבכה ונבוכה מבדידותה. הקירות כבר אינם מחסה, הם מסתגרים בשתיקתם, והם עשויים מחומר זר שאינו עונה ושוקק כמוות.

רחל בשיכה "זמר נוגה" אומרת: "הַתְּשֻׁמַּע קוֹלִי רְחוּקִי שְׁלִי" גם היא יודעת שקולה לא יישמע, כי האהוב רחוק. כך בשיר של זלדה, הקירות שחיברו בינה לבין עשויים מסיד ומלט, אטומים, הם יסוד זר שאינו עונה, ביטוי מטפורי האומר בפשטות; שהיחסים בין בני זוג-האוהבים נמוג והכל הסתים ביניהם. כשאין "דיבור" בין אוהבים ובמקום הדיבור בא השקט כמוות, סימן הוא שאכן יש פרידה. זהו ההבדל בין "כָּאֲשֶׁר הָיִיתָ פֹּה וּמִבְּטֶךְ הַחוּם מִגֵּן עָלַי" שתי השורות הראשונות שבבית הראשון בשיר, לבין "עֲכָשׁוּ הַקִּירוֹת אֵינָם מְחֹסָה הֵם הִסְתַּגְּרוּ בְּשִׁתְּיָקְתָם" – שתי השורות הראשונות בבית האחרון בשיר. כאשר אז, הייתה פה והיינו עוד אוהבים, לבין עכשיו, כאשר אינך פה יותר והפסקנו לאהוב והשתיקה וחוסר המענה שלו הוא זה שמתאר את מערכת היחסים ביניהם. אז ועכשיו, הם המילים המובילות את שיר-האהבה הזה של זלדה.

פעמיים מופיעה המילה "כַּאֲשֶׁר" בראשית שני הבתים הראשונים כ*אנאפורה, (על האנאפורה ראה במונחים לספרות שבספר) ופעמיים מופיעה המילה "עֲכָשׁוּ" בבית האחרון. כלומר: בשני הבתים הראשונים האהבה קיימת וממשית, אבל זה היה אז כַּאֲשֶׁר הָיְתָה פֶּה, ואילו עֲכָשׁוּ, לאחר לכתו ופרידתו של האהוב ממנה, היא מסתגרת בין קירות אטומים ושותקים.

בית א':

בבתי זה המשוררת מתארת סיטואציה ואווירה מוכרת בין אוהבים. המחשבות והשתיקות בין שני בני-זוג הם ביטוי לאהבה השוררת ביניהם. לא צריך לדבר הרבה כשאוהבים. המחשבות נוגעות זו בזו פתע "כָּנָף אֶל כָּנָף." הייתה יכולה זלדה לומר שהמחשבות משיקות זו אל זו כמו כנפי היונה והציפור, אבל היא בחרה להשתמש במילה "נוגעות" כיאה לנגיעות שבין בני-זוג אוהבים. הנגיעה בין השניים היא שמסמלת את אהבתם, אפילו במחשבות. לא רק זאת אף זאת: אין כמו ביטוי של אהבה כאשר המבט של האהוב "מגן על אהובתו" כמתואר בשיר. עיניו היו חומות ותחושת הביטחון שהוא השרה עליה רק במבטו, הוא שסימל עבורה את האהבה שהייתה ביניהם. והביטוי היפה הזה של זלדה: "ומבטך החום מגן עלי" הוא בכפל משמעות: מבט חום, כלומר עיניו היו חומות, אולם המילה חום קרובה למילה חם – מבט חם שמשרה אווירת ביטחון, והנה כי כן במילה אחת הצליחה לבטא המשוררת כפל משמעות.

בית ב':

בית ב' מתאפיין בתיאור החיים בצוותא של בני הזוג. אהבתם נדמית לזוג קשישים כמו הקירות שהיו בביתם. ו"בתוך הדברים החולפים" כלומר: ברצף החיים ביחד, כאשר היינו זוג ואוהבים, הדברים והאירועים שעברנו ביחד, הם שחזקו את האהבה ואת תחושת "הביחד" של הזוגות האוהבים. חיי-השיתוף אצל כל זוג מתבטא כשעוברים את הקשיים ואת האירועים ביחד ומתנחמים בערב בשתיית-תה משותפת. התיאורים בבית זה הם תיאורים של חיי בני-הזוג בהדמיה של תיאור מערכת יחסים ארוכה ורציפה וותיקה כמו הקירות שסוגרים בעדם. ההדגשה של המשוררת היא "כַּאֲשֶׁר הָיְתָה עֲמָדִי" כלומר: כאשר עמדת לצדי והייתה שותפת בינינו. כאשר היינו ביחד "בראש אחד" ושיתפנו אחד את השנייה בחיי היום-יום. ועדים לכך הקירות, כאילו והם ספרו מעשיות עתיקות. הם שמעניקים ביטחון לזוג האוהבים והם יכולים לספר מעשיות מהעבר של זוגות אוהבים אחרים ששהו ביניהם. התקווה של הדוברת בשיר בוא בתיאור הקירות העתיקים. הם נדמים לקשישים טובי-לב, כלומר: הייתה רוצה שאהבתם תתמשך ותזקין כמו הקירות? פירוש אפשרי ובהחלט לא מבוטל.

בית ג':

על הבית האחרון בשיר כבר דיברנו בפתח של הסיכום. הבית מבטא אכזבה וכאב. הקירות שסגרו בעבר בעד זוג-האוהבים והיו עדים לאהבתם, עכשיו הם שותקים. יתרה מזאת, הם הפסיקו להיות מחסה לאהבתם. הקירות מבטאים את תחושת חוסר הביטחון והכאב על הפרידה מהאהוב. יש האנשה ברורה של הקירות. פעם בעבר היו עדים לאהבתם והיו לה למחסה, זה היה אז כאשר הוא היה שם איתה. עכשיו הם מסתגרים בשתיקה כאות לכאב על שהוא אינו, ומה שחשוב הוא שהם "ולא ישגיחו בנפלי" כשהפרידה מהאהוב היא סופית. הם הופכים לקירות ממשיים העשויים מסיד ומלט. האנשה והחיות שהייתה בהם כשהיו אוהבים, נמוגו עם הפרידה ממנו. ועל כן אינם משגיחים בה ובנפילתה. הם שותקים ואינם עונים כמוות. זהו ביטוי מטפורי לתחושת הדיכאון והכאב על הפרידה ועל הליכתו ממנה. הם זרים לה כמוהו. האהבה הסתיימה ומשאירה אותה לבדה, נופלת וכואבת. חסרת מענה ותחושת מוות בה במקום אהבה.